
IMPORTANCE OF ENVIRONMENTAL KNOWLEDGE IN CONTEMPORARY SCHOOLS IN SERBIA

Vesna Lj. Minic, Ph.D

The Prizren Teachers College – in Leposavic, Serbia minic.vesna@gmail.com

Marija M. Jovanovic, Ph.D

Nis University, Faculty of Philosophy, Serbia, marija.jovanovic@filfak.ni.ac.rs

Abstract: Developing and maintaining environmental education is an important issue in the 21st century pedagogy, which is constantly getting more and more attention; the same occurs in Serbia - a growing number of pedagogues study this topic. Since environmental education has become imperative for the survival of living beings on our planet, this topic has a general social significance. Environmental education is engrained into the system of personal relationships of every individual towards the natural, living and working environment back in junior elementary school grades. The modern age is experiencing the environmental crisis in which it is necessary to consider all the factors that can adequately influence the people to stop it. The development of environmental awareness and culture of students is affected by many factors, starting with the family as the most important influencer for the education of every child, preschool institutions, schools, mass media, leisure time, etc. Although they all have an important role in the development of environmental education, schools as educational institutions stand out for their organizational structure, curriculum, qualified teaching staff and textbooks provided for the realization of material, and as such it is one of the most important factors for the development of environmental awareness and culture among young people. The role of teachers in building the overall environmental awareness of students is irreplaceable because he/she, as an organizer and creator of the teaching process, together with the students achieves the goals and tasks of environmental education. The objectives of environmental education come down to the fact that students, in accordance with social needs and scientific achievements: are ensured the acquisition of basic knowledge on environmental problems the humanity confronts, on the causes of their occurrence and how to solve these problems; students need to develop the habit of proper respect for the environment, and they should actively participate in solving practical problems concerning the protection, preservation and improvement of the environment, with the aim to meet personal and social needs of the individual. The main goal of environmental education is for students to develop the knowledge, skills and habits in preschools and in junior primary school grades which will enable to have a high-quality relationship to the environment.

Keywords: environmental education, environmental awareness, students, school, Serbia.

ЗНАЧАЈ ЕКОЛОШКИХ ЗНАЊА У САВРЕМЕНОЈ ШКОЛИ У СРБИЈИ

Доц. Др Весна Љ. Минић

Учитељски факултет у Призрену – Лепосавићу, Србија, minic.vesna@gmail.com

Доц. др Марија М. Јовановић

Филозофски факултет у Нишу, Србија, marija.jovanovic@filfak.ni.ac.rs

Резиме: Развијање и неговање еколошког васпитања и образовања је веома важно питање у педагогији 21. века, коме се све више пажње посвећује, па је и у Србији све већи број педагога који проучава наведену тематику. С обзиром на то да је еколошко васпитање и образовање постало императив опстанка живих бића на нашој планети, ова тема има општедруштвени значај. Еколошко васпитање и образовање утемељује се у систем личног односа сваког појединца према природној, животној и радној средини још у млађим разредима основне школе. Савремено доба обележено је еколошком кризом у којој је потребно сагледати све факторе који могу на адекватан начин да утичу на свест људи да се она заустави. На развој еколошке свести и културе ученика утичу многи чиниоци, почевши од породице као најважније институције у васпитању сваког детета, предшколских установа, преко школе, мас-медиа, слободног времена и др. Иако сви они имају важну улогу у развијању еколошког васпитања, школа као васпитно-образовна установа се издваја својом организационом структуром, наставним планом и програмом, оспособљеним наставним кадром и предвиђеним уџбеницима за реализацију градива, те је као таква један од најважнијих чинилаца развоја еколошке свести и културе младог човека. Улога наставника у изградњи укупне еколошке свести ученика је незамењива јер он, као организатор и креатор наставног процеса, заједно са ученицима реализује циљеве и

задатке еколошког васпитања и образовања. Циљеви еколошког васпитања и образовања се свде на то да се ученицима, у складу са друштвеним потребама и научним достигнућима: обезбеди стицање основних знања о еколошким проблемима са којима је суочено човечанство, о узроцима њиховог настанка и могућностима њиховог решавања; да се развију навике о правилном односу према животној средини, као и да ученици активно учествују у решавању практичних проблема на заштити, очувању и унапређењу животне средине, а све у циљу задовољавања личних и друштвених потреба појединца. Основни задатак еколошког васпитања и образовања условљен је потребом да се већ у предшколским установама и у млађим разредима основне школе развијају знања, умећа и навике које омогућавају квалитетан однос према човековој средини.

Кључне речи: еколошко васпитање и образовање, еколошка свест, ученици, школа, Србија.

1. УВОД

Тежња за очувањем живог света и животног простора постојала је одувек. Еколошка мисао може се пратити још од старог века. Прве идеје еколошког васпитања и образовања налазимо још код Јан Амоса Коменског, који је истицао да школа, својом архитектуром и уредношћу треба да буде привлачна за децу. По доприносу развоја теорије и праксе еколошког васпитања и образовања, приоритетно место припада Стокхолмској конференцији одржаној 1972. године, која је својом декларацијом обавезала све државе света да заштити животне средине постане део општих циљева васпитања и образовања младих. Еколошка мисао у Србији датира још од времена цара Душана. У оквиру Душановог законика, у члану 123, уобличени су први покушаји заштите природе. Историја еколошког васпитања и образовања у Србији започиње српским научником Јосифом Панчићем (1814-1888), наставља се Синошом Станковићем, и касније бројним другим ауторима који су продубили и проучавали екологију са бројних становишта.

Еколошко васпитање и образовање остварује се у скоро свим наставним предметима у основној школи у Србији, путем наставних и ваннаставних активности (слободних активности ученика, друштвено-корисног рада у локалној заједници, јавној и културној делатности школе и, наравно, кроз рад одељенске заједнице ученика). Приоритетан циљ еколошког васпитања и образовања у млађим разредима основне школе је стицање навика код ученика да се еколошки одговорно понашају.

2. ЦИЉЕВИ И ЗАДАЦИ ЕКОЛОШКОГ ВАСПИТАЊА И ОБРАЗОВАЊА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

Еколошко васпитање и образовање треба да буде прилагођено свим категоријама становништва пошто је његов задатак да утиче на успостављање равнотеже у природи која је у озбиљној мери нарушена. Еколошко васпитање и образовање, школско и ваншколско, регулисано је низом докумената, идејних, законских и програмских. На југословенском нивоу најважније су биле : „Резолуција о циљевима и задацима васпитно-образовног рада на заштити и унапређивању животне средине и Заједничка програмска језгра за основе васпитања и усмереног образовања за област човекове средине и просторног уређења“ (Крстић, 1983: 120). Ако имамо у виду да се еколошко образовање односи на знања и способности за реално сагледавање комплексних проблема човекове средине, развијену свест код ученика за очувањем и унапређењем животне средине, и практично деловање да се човекова средина заштити, сачува и унапреди, онда се може прихватити и разумети став Кундачине (2006: 37) да циљ еколошког васпитања и образовања обухвата „рационалну, емоционалну и вољну сферу личности.“ Циљеви еколошког васпитања и образовања се свде на то, како истиче Марковић (1991: 310) да се ученицима, у складу са друштвеним потребама и научним достигнућима “обезбеди стицање основних знања о еколошким проблемима с којим је суочено човечанство, о узроцима њиховог настанка и могућностима њиховог решавања.“ Њихови задаци повезани су са циљевима, тако да се односе на то да код ученика треба да се развије: способност перцепције о угрожености животне средине, да се стекну основна знања о еколошким појавама, да ученици познају узроке настанка нарушавања животне средине, као и последице и начин превазилажења таквог стања, да се формирају еколошке навике код деце, које су предуслов за културан однос појединца према животној средини. Да би се ови задаци реализовали, потребно је да се иновирају наставни планови и програми, да се оспособи наставни кадар да у свим наставним предметима и ваннаставним активностима спроводе делатности које су усмерене на подизање квалитета односа младих према човековој животној средини и др. При томе је неопходно користити разноврстан дидактички материјал, изводити наставу у природи, нарочито на местима нарушене природне равнотеже, већи део наставе усмерити на ученике као актере заштите животне средине и указивати на еколошке проблеме као проблеме опстанка човека.

Еколошко васпитање и образовање ученика може се остварити у оквиру неколико поступака: *као васпитни принцип, као посебан садржај наставе и као посебан програм ваннаставних облика рада.* Еколошко васпитање се „мора остваривати као одгојни принцип, а не као засебна наставна дисциплина. А то значи да

садржаји свих наставних предмета треба да буду еколошки објашњени, да имају и своју еколошку страну, еколошки аспект“ (Фурлан, 1974: 53). Садржаји еколошког васпитања и образовања морају се стално иновирати и актуелизовати, водећи рачуна о садржајима наставних предмета. Потребно је успоставити „континуитет и корелацију међу предметима и школским и ваншколским активностима а и шире, организовати вежбе и семинарски рад у еколошком образовању“ (Недељковић, 2005: 358). Еколошко васпитање и образовање може се остварити и путем ван-наставних активности. Ученици се могу укључивати у разноврсне облике слободно одабраних активности, ступати у групе као што су: активи, клубови, секције, организације и др. Неке од активности које доприносе развоју еколошке свести су: пошумљавање, одржавање паркова, уређење обала река, постављање кућица за птице, сакупљање секундарних сировина (папира, гуме, стакла, метала), израда панона са темом заштите животне средине, ликовни и литерарни радови са темом из области заштите човекове средине, излети и екскурзије са циљем упознавања загађивања животне средине и др.

3. ЧИНИОЦИ ЕКОЛОШКОГ ВАСПИТАЊА И ОБРАЗОВАЊА

Чиниоце еколошког васпитања и образовања можемо поделити у две групе: *спољашње* и *унутрашње*, односно *чиниоце личности*. Чиниоце личности је опет могуће сврстати у две групе: „а) оне који се могу подвести под појам мотивације (колико су спремни да се ангажују у конкретним акцијама, колико су задовољни стањем животне средине, колико усвајају еколошку оријентацију као вредност), и б) оне који се могу подвести под појам компетенције (шта знају, о чему су информисани и какво им је искуство)“ (Кундачина, 2006:50). Међутим, чиниоци који се најчешће наводе у литератури су: породица, школа, масмедији и други облици бављења екологијом у слободном времену. Породица у начелу делује позитивно у смислу развоја еколошких вредности својих чланова. Основни метод деловања у њој је лични пример, где деца уче спонтано. Такви утицаји на млађе чланове породице трајнијег су карактера. Позитивна еколошка оријентација деце повратно делује на породични амбијент и чини га еколошки пожељнијим. На то посебно упозорава Мрмак (1989: 15), који констатује да је тај утицај „нарочито моћан на подручју ставова због емоционалне везаности родитеља и деце.“ Еколошко васпитање и образовање на предшколском нивоу почетна је карика у васпитно-образовном процесу чији је циљ да обезбеди основу за развој еколошке свести, еколошког понашања и еколошке културе личности савременог човека. Како је рано детињство од великог значаја за касни развој личности, предшколске установе би требало да надокнаде све оне недостатке које породична средина није била у стању да пружи. Период раног детињства је карактеристичан по развоју сазнајних функција детета, што иде у прилог чињеници брзог стицања и усвајања знања, као и развијања еколошке културе. Најпогодније услове за формирање појмова везаних за еколошко васпитање и образовање у раном детињству пружа средина у којој дете живи, односно природа у његовој непосредној околини. Појаве у природи привлаче дечију пажњу, она их запајају, као и односе који владају у природној и друштвеној средини. На овај начин деца формирају појмове и стичу знања о природи и друштву, што је од великог значаја за развој еколошке свести и стицање еколошке културе. Формирање основа еколошке културе, подразумева настајање свесног односа према самој природи са свом њеном разноликошћу, према људима који од њених богатстава стварају материјалне и духовне вредности, схватање вредности живота и здравља и њихове зависности од животне средине, и од вештине да се стваралачки делује у складу са природом. Школа са својим програмским садржајима и својом организацијом је важан фактор развоја еколошке свести и културе ученика. Она, као институција, а нарочито основна школа као темељ свеукупног васпитања и образовања, је од великог друштвеног значаја и своју функцију остварује преко: наставних планова и програма, извора знања, наставника, ученика, наставних средстава и помагала, наставних објеката, ваннаставних активности, јавних и културних делатности и др. Школа има значајну улогу у заштити природе. „У заштити животне средине њен је задатак да делује на развој свести младих о потреби очувања природне средине, да им пружи потребна знања о односу човека према природи, рационалном коришћењу њених извора, о мерама које доприносе очувању животне средине и одржавању најповољнијих услова за живот и рад људи“ (Педагошки лексикон, 1996: 177). Проблемима заштите животне средине велику пажњу посвећују масмедији. Штампана, радио и телевизија и друга средства информисања и обавештавања ангажују се на пољу информисања, пропагирања активирања грађана у заштити животне средине. Снага утицаја масмедија је у природи њиховог деловања на људе, у њиховој непосредности, интересантности, привлачности, актуелности, динамичности, пријемчивости, као и савремености језика којим се обраћају корисницима, односно читаоцима, слушаоцима, гледаоцима. Као такви они утичу на стварање мотива, ставова, интересовања и других особина појединца, што представља услове остваривања односа према заштити животне средине и еколошког васпитања.

4.3АКЉУЧАК

Еколошко васпитање и образовање на почетку 21. века једно је од кључних питања општег образовања и васпитања којим се бави велики број стручњака. Његов циљ и задаци усмерени су, пре свега на развијање еколошке свести код ученика, стицање знања и развијање способности деловања у свакодневним ситуацијама, као и унапређивању животне средине. Чиниоци који утичу на стицање еколошке културе су: породица, предшколске установе, школа, масмедији и др. Они морају бити усмерени ка оспособљавању деце за живот у средини који подразумева квалитетан однос ка екологији и њеним вредностима. Породица треба да пружа основна знања о животној средини и њеној заштити, да делује личним примером. Знања добијена у породици се проширују у предшколским установама и школи, који делују систематски и циљано у погледу еколошког васпитања и образовања. Поред њих, масмедији у великој мери могу допринети правилном односу према еколошким вредностима.

The paper is the result of research within the project: "Kosovo and Metohija between national identity and European integration" (III 47023), funded by the Ministry of Education, Science and Technological Development of Republic of Serbia and „Sustainability of identity of Serbs and ethnic minorities in the border municipalities of East and Southeast Serbia“ (OI 179013), carried out at the University of Nis - Faculty of Mechanical Engineering and funded by the Ministry of Education, Science and Technological Development of Republic of Serbia.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Крстић, Б. *Полазне основе за изграђивање заједничких основа васпитања и образовања у области човјекове средине и просторног уређења*, Блед, 1983.
- [2] Кундачина, М. *Чиниоци еколошког васпитања и образовања*, Универзитет у Крагујевцу, Учитељски факултет, Ужице, 2006.
- [3] Марковић, Ж. Д. *Социјална екологија*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1991.
- [4] Мрмак, И. *Утицај школе на развој животне средине*, Просветни преглед, Београд, 1989.
- [5] Недељковић, М. *Позиција и функција еколошког васпитања и образовања у курикулумским променама, Човек и радна средина*, Факултет заштите на раду, Ниш, 2005.
- [6] Педагошки лексикон, Београд, 1996.
- [7] Фурлан, И. *Принципи и поступци одгоја и образовања у процесу заштите и побољшања човјекове средине, Испит генерације*, Југословенски савез за заштиту и унапређење човјекове средине, Београд, 1974.